

КОСТРОМІТІН В. Д.,
студент V курсу
(Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого)

СОКОЛОВСЬКИЙ М. В.,
доцент
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.8

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.51>

ЗАЛУЧЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ДО ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ

Данна стаття розглядає проблемні питання досудового розслідування терористичних кримінальних правопорушень в умовах гібридної війни та глобальної ескалації терористичної загрози, пропонує глибокий аналіз сучасного стану наукових досліджень, правового регулювання та практики розслідування цієї категорії злочинів. Мета статті полягає у визначенні перспективних напрямів наукового пошуку, спрямованих на удосконалення протидії тероризму, що є надзвичайно важливим в умовах сучасної геополітичної ситуації.

У рамках дослідження розкрито дефініцію тероризму як соціально-правового феномену, що є складним та багатогранним явищем, яке потребує детального аналізу. Автори статті здійснюють аналіз відповідних положень Кримінального кодексу України, що дозволяє визначити правові рамки протидії тероризму в Україні. Особливу увагу приділено специфіці терористичної діяльності в умовах гібридної війни, яка характеризується використанням нетрадиційних методів ведення бойових дій, включаючи вербування соціально вразливих категорій населення, зокрема неповнолітніх.

В контексті зазначеної проблематики, акцентовано увагу на феномені вербування неповнолітніх до терористичних угруповань, що набув особливої актуальності в умовах гібридного конфлікту в Україні. Автори статті аналізують тактики вербування, що застосовуються російською федерацією, та ідентифікують фактори, що зумовлюють вразливість неповнолітніх до зазначеного впливу. Виявлено, що основними факторами, які сприяють вербуванню неповнолітніх, є: соціально-економічна нестабільність, психологічна вразливість, ідеологічна обробка та використання цифрових технологій.

На основі аналізу даних міжнародного проекту STRIVE Juvenile, здійснено дослідження соціально-економічних, психологічних та ідеологічних детермінант, що сприяють залученню неповнолітніх до терористичних організацій. Розглянуто роль цифрових технологій у процесі вербування та проаналізовано негативні наслідки зазначеного явища для фізичного та психічного здоров'я молоді.

Наголошується на необхідності комплексного підходу до протидії тероризму, що включає удосконалення законодавства, впровадження сучасних технологій, поглиблене вивчення психологічних аспектів терористичної діяльності та активізацію міжнародного співробітництва. Запропоновано конкретні рекомендації

щодо удосконалення законодавства, спрямовані на посилення захисту неповнолітніх від вербування до терористичних угруповань.

Ключові слова: *тероризм, досудове розслідування, кримінальне правопорушення, гібридна війна, неповнолітні, інформаційна пропаганда, національна безпека.*

Kostromitin V. D., Sokolovskyi M. V. Recruitment of minors into terrorist activities: current challenges and counter-strategies

This article addresses the problematic issues of pre-trial investigation of terrorist criminal offenses in the context of hybrid warfare and the global escalation of the terrorist threat, offering an in-depth analysis of the current state of scientific research, legal regulation, and investigative practices related to this category of crimes. The aim of the article is to identify promising areas of scientific inquiry aimed at improving counter-terrorism efforts, which is extremely important in the current geopolitical situation.

The study reveals the definition of terrorism as a socio-legal phenomenon, a complex and multifaceted issue that requires detailed analysis. The authors analyze the relevant provisions of the Criminal Code of Ukraine, which allows for the determination of the legal framework for countering terrorism in Ukraine. Particular attention is paid to the specifics of terrorist activity in the context of hybrid warfare, which is characterized by the use of non-traditional methods of warfare, including the recruitment of socially vulnerable categories of the population, particularly minors.

In the context of this issue, emphasis is placed on the phenomenon of recruiting minors into terrorist groups, which has become particularly relevant in the context of the hybrid conflict in Ukraine. The authors analyze the recruitment tactics used by the Russian Federation and identify the factors that contribute to the vulnerability of minors to this influence. It has been found that the main factors contributing to the recruitment of minors are: socio-economic instability, psychological vulnerability, ideological manipulation, and the use of digital technologies.

Based on an analysis of data from the international project STRIVE Juvenile, a study of the socio-economic, psychological, and ideological determinants that contribute to the involvement of minors in terrorist organizations has been conducted. The role of digital technologies in the recruitment process is examined, and the negative consequences of this phenomenon for the physical and mental health of young people are analyzed.

The article emphasizes the need for a comprehensive approach to counter-terrorism, including the improvement of legislation, the introduction of modern technologies, an in-depth study of the psychological aspects of terrorist activity, and the intensification of international cooperation. Specific recommendations are proposed for improving legislation aimed at strengthening the protection of minors from recruitment into terrorist groups.

Key words: *terrorism, pre-trial investigation, criminal offense, hybrid warfare, minors, information propaganda, national security.*

Постановка проблеми. У сучасному світі, де технологічний прогрес та цифрова глобалізація стрімко трансформують соціально-політичний ландшафт, тероризм набуває нових, дедалі складніших форм. Цей феномен, що характеризується систематичним використанням насильства та його загрози з метою залякування населення та органів державної влади, становить серйозну загрозу для національної та міжнародної безпеки.

Особливе занепокоєння викликає тенденція до залучення неповнолітніх до терористичної діяльності. Соціально-економічна маргіналізація, психологічна травматизація, пошук

ідентичності та активне використання цифрових технологій терористичними організаціями створюють сприятливі умови для вербування молоді. В умовах гібридної війни, що розгортається в Україні, проблема залучення неповнолітніх до терористичних актів набуває особливої актуальності. Російська федерація, використовуючи методи психологічного впливу та маніпуляції, намагається залучити соціально вразливі категорії населення, зокрема неповнолітніх, до вчинення терористичних злочинів.

Стан опрацювання. Наукова розробка проблематики, пов'язаної з організаційно-тактичними аспектами розслідування терористичних актів, представлена у працях як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Зокрема, окремі аспекти протидії тероризму досліджувалися такими вченими, Т.В. Скуба, М.О. Ленко, М.С. Цуцкірідзе та іншими.

Незважаючи на значний науковий інтерес до цієї проблематики, існує необхідність у подальшому поглибленому аналізі та систематизації знань. Питання удосконалення правових та організаційних засад протидії терористичній діяльності є предметом активної наукової дискусії, що відображено у працях В.П. Бахіна, О.В. Бауліна, А.О. Данилевського, М.В. Костенка, М.О. Ленко, І.В. Цюприка та інших.

Міжнародні організації приділяють пильну увагу проблемі залучення неповнолітніх до терористичної діяльності, проводячи детальні аналізи та дослідження з метою виявлення причин, механізмів та наслідків цього явища. Особливу роль у цьому контексті відіграє Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC), яке активно займається вивченням та протидією тероризму, зокрема у сфері захисту прав дітей.

Визнаючи вагомий внесок вітчизняних науковців у розробку проблематики протидії терористичним злочинам, слід підкреслити, що аналіз національної криміналістичної та кримінально-процесуальної теорії та практики виявляє нагальну потребу в поглибленні досліджень обставин, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування, особливо в контексті сучасних викликів. Зокрема, актуалізується необхідність інтеграції міжнародного досвіду та кращих практик у вітчизняні наукові розробки.

Мета. Дослідження спрямоване на всебічне вивчення феномену залучення неповнолітніх до терористичної діяльності в умовах сучасних викликів, з метою виявлення ключових факторів, механізмів вербування, оцінки деструктивних наслідків та розробки дієвих стратегій протидії, враховуючи міжнародний досвід та специфіку ситуації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Еволюція технологічного прогресу та цифрова глобалізація сприяють трансформації тероризму, який стає дедалі складнішим та динамічнішим явищем, що становить загрозу для суспільства та держави. Це зумовлює необхідність постійного оновлення стратегій протидії тероризму на національному та міжнародному рівнях. Інтернет та соціальні мережі, зокрема, відкривають нові можливості для терористичних мереж, ускладнюючи процес розслідування правопорушень правоохоронними органами.

Термін «тероризм» походить від латинського «terror» – страх. Враховуючи суспільну небезпеку, жорстокість та антигуманність терору, тероризм можна визначити як суспільно небезпечну діяльність, що полягає в умисному, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я невинних осіб, або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей. Ключовою характеристикою тероризму є насильницька діяльність, спрямована на створення атмосфери страху, невизначеності та соціальної нестабільності, що дозволяє терористам досягати політичних, релігійних або ідеологічних цілей. Резонансність терористичного акту прямо пропорційна його психологічному впливу на суспільство, що призводить до паніки, хаосу та втрати довіри до державних інституцій [1].

Терористичні акти часто спрямовані на примус урядів до зміни політичного курсу, впровадження радикальних змін у суспільних інституціях та виконання вимог терористів. Атаки на критичну інфраструктуру, таку як транспортні, енергетичні об'єкти та державні установи, демонструють вразливість держави та підривають довіру громадян до її здатності забезпечити безпеку. Розвиток технологій сприяє постійній адаптації терористичних методів та форм.

Боротьба з тероризмом є пріоритетом міжнародної спільноти, що вимагає комплексного підходу, який включає правові, соціальні, економічні, технологічні та військові заходи. Тісна співпраця між інституціями з використанням сучасних технологій сприяє зміцненню правової бази, забезпеченню безпеки та захисту прав людини. Європол виділяє такі основні види сучасного тероризму: джихадистський, етнонаціоналістичний, «лівий» та анархістський, «правий» та тероризм одинаків. Ця класифікація є умовною, але дозволяє ідентифікувати активні терористичні організації та оцінити рівень загрози в різних регіонах світу [2].

Тероризм, як соціально-правове явище, характеризується систематичним використанням насильства або його загрози з метою залякування населення та органів державної влади, що спрямоване на досягнення злочинних намірів. Сутність тероризму полягає у створенні атмосфери постійного страху, що є інструментом для реалізації політичних, ідеологічних чи інших цілей. Дії терористів спрямовані на спонукання до певних дій або бездіяльності, привернення уваги до суб'єкта терористичної діяльності або організації, які він представляє. Заподіяння шкоди або її загроза виступають як демонстративний акт, що сигналізує про можливість ескалації насильства у разі невиконання вимог. Відмітною ознакою тероризму є публічний характер його проявів, що передбачає широке розголошення цілей, погроз та вимог.

Кримінальний кодекс України (КК України) містить комплекс норм, що встановлюють кримінальну відповідальність за різноманітні прояви терористичної діяльності. Окрім статті 258, що безпосередньо регулює відповідальність за терористичний акт, відповідні положення містяться у статтях 147, 259, 261, 266, 277, 278, 279, 444 КК України [3].

Концептуалізація терористичного акту зазнала суттєвої трансформації, набувши рис, характерних для сучасного етапу розвитку суспільства. Наразі, для організації та реалізації терористичного акту не вимагається залучення значних ресурсів та великої кількості виконавців. Достатнім є наявність одного організатора та обмеженого кола виконавців, що дозволяє реалізувати дії, здатні спричинити масштабні деструктивні наслідки. Відповідно, протидія зазначеному явищу набуває першочергового значення в умовах сучасних геополітичних реалій.

В умовах гібридної війни, що розгортається в Україні, актуалізується проблема не лише зовнішньої агресії з боку російської федерації, але й внутрішніх загроз, пов'язаних із зростанням кількості кримінальних правопорушень терористичного характеру. Відзначається тенденція до ескалації таких злочинів, що зумовлено, зокрема, активізацією інформаційно-пропагандистської діяльності держави-агресора.

Російська федерація, використовуючи методи психологічного впливу та маніпуляції, намагається залучити до вчинення терористичних актів соціально вразливі категорії населення. Агенти російської федерації, використовуючи обіцянки матеріальної винагороди, схиляють осіб до виконання завдань, пов'язаних із транспортуванням та розміщенням вибухових пристроїв. Однак, як свідчить аналіз оперативної інформації, у більшості випадків виконавці не отримують обіцяну винагороду, а стають жертвами вибухів.

З метою запобігання терористичним актам, Служба безпеки України здійснює комплекс заходів з інформування населення про неприпустимість участі у протиправній діяльності [4]. Наголошується, що вчинення таких дій тягне за собою кримінальну відповідальність, передбачену відповідними статтями Кримінального кодексу України, зокрема, позбавлення волі. У період з початку 2024 року Службою безпеки України у взаємодії з Національного поліцією України ідентифіковано 497 осіб, причетних до скоєння актів терористичного характеру. Зазначені особи підозрюються у здійсненні умисних підпалів транспортних засобів, що належать військовослужбовцям, а також об'єктів критичної інфраструктури, зокрема, підприємства «Укрзалізниця». Крім того, встановлено факти виготовлення та встановлення саморобних вибухових пристроїв з метою вчинення терористичних актів, спрямованих на посягання на життя військовослужбовців та співробітників правоохоронних органів, що підтверджується заявою першого заступника голови СБУ Сергія Андрущенка [5].

Ефективна протидія терористичним кримінальним правопорушенням вимагає комплексного підходу, що включає не лише оперативне реагування правоохоронних органів,

але й превентивні заходи, спрямовані на запобігання таким злочинам [6]. Одним з ключових елементів превентивної стратегії є активізація інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення. Ця робота повинна бути спрямована на формування у суспільстві чіткого усвідомлення суспільної небезпеки терористичних актів, їх наслідків та правових аспектів. Важливим є також поширення інформації про методи вербування та маніпуляції, які використовують терористичні організації, особливо серед вразливих категорій населення, таких як молодь [7].

Одночасно з інформаційно-роз'яснювальною роботою необхідно посилити правові механізми протидії тероризму. Це включає не лише посилення санкцій за вчинення терористичних актів, але й удосконалення законодавства в цілому. Зокрема, необхідно адаптувати чинне законодавство до сучасних викликів, пов'язаних з використанням інформаційних технологій та кібертероризмом. Важливу роль у формуванні негативного ставлення до тероризму відіграють засоби масової інформації. Необхідно активізувати інформаційну кампанію, спрямовану на висвітлення правових наслідків терористичної діяльності та формування у суспільстві усвідомлення невідворотності покарання за подібні злочини. Ця кампанія повинна бути скоординованою та систематичною, з використанням різноманітних каналів комунікації, включаючи телебачення, радіо, друковані видання та інтернет-ресурси. Велику роль у вирішенні цього завдання відводиться також громадськості та особам з активною життєвою позицією, які через мережу Інтернет доносять інформацію, відмінну від тієї, яка нав'язується суспільству ззовні.

Також, важливо посилити співпрацю між правоохоронними органами, громадськими організаціями та навчальними закладами з метою проведення профілактичних заходів та формування у молоді антитерористичної свідомості.

З урахуванням викладеного, доцільно буде впровадити в освітній процес, починаючи зі старших класів школи, хоча б факультативні заняття з «Основ інформаційної безпеки». Це дозволить підійти до вирішення досліджуваного в даній роботі питання стратегічно.

Однією з найбільш уразливих категорій, що піддаються рекрутингу з боку агентів російської федерації, є неповнолітні особи. Незалежно від соціально-економічного статусу сім'ї, неповнолітні можуть виявляти схильність до швидкого збагачення, що робить їх вразливими до маніпулятивних технік, використовуваних російською федерацією. З метою протидії цьому явищу необхідно запровадити комплексні профілактичні заходи, що включають не лише широку інформаційно-роз'яснювальну роботу, але й систематичне проведення профілактичних бесід у навчальних закладах [8].

Феномен залучення неповнолітніх до протиправної діяльності, зокрема, механізми впливу, форми тиску та методи маніпуляції, становить новий напрямок для наукових досліджень у галузях психології та права. Поглиблений аналіз причин та механізмів, що зумовлюють вразливість неповнолітніх до такого впливу, є необхідною умовою для розробки ефективних стратегій запобігання подібним злочинам у майбутньому.

Можливість залучення неповнолітніх до конфіденційного співробітництва в рамках негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні терористичних злочинів, викликає дискусії в наукових та практичних колах. Ця проблема, як детально показано в роботі О.В. Соколова «Залучення неповнолітніх осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій: постановова проблема», виникає через відсутність чітких законодавчих норм, що регулюють цю сферу. Відсутність прямих вказівок у Кримінальному процесуальному кодексі України щодо дозволу або заборони такої практики створює правову невизначеність. Однак, аналіз міжнародного досвіду показує, що такі механізми можуть бути інтегровані в українську правову систему [9].

Особливий акцент робиться на необхідності захисту прав та інтересів неповнолітніх, які беруть участь у конфіденційному співробітництві. Визначається важливість розробки заходів, що забезпечують баланс між інтересами дитини та суспільства, а також гарантують безпеку та захист неповнолітніх від потенційних ризиків. Також важливим є надання психологічної та юридичної підтримки. Стаття аналізує проблеми, що виникають на практиці,

зокрема різні підходи правоохоронних органів та судів щодо можливості та процедури залучення неповнолітніх до негласних слідчих (розшукових) дій. Підкреслюється необхідність наукового аналізу цієї проблематики для створення теоретичної основи подальших досліджень та вдосконалення національного кримінального процесуального законодавства. Також обговорюються етичні аспекти залучення неповнолітніх до конфіденційного співробітництва та необхідність розгляду питань моральної відповідальності правоохоронних органів перед неповнолітніми та їхніми сім'ями.

В цьому аспекті цікавий досвід в США із залучення та використання до негласного розслідування осіб, які не досягли віку 18-ти років. Так, Управлінням по боротьбі з наркотиками США (DEA), який є слідчим органом Департаменту юстиції, вищевказані особи можуть бути залучені для виконання завдань досудового розслідування, але лише за наявності письмової згоди їхніх батьків чи законних опікунів.

Вказана практика є цікавою з огляду на те, що для протидії терористичної діяльності правоохоронним органам України трапляються випадки, коли до негласного співробітництва доцільно залучити особу віком до 18-ти років, у тому числі коли, неповнолітня особа вже втягнута до протиправної діяльності.

Дослідження залучення неповнолітніх до терористичних організацій в Іраку ґрунтується на аналізі даних, отриманих у рамках міжнародного соціального проекту STRIVE Juvenile. Цей проект, спрямований на запобігання та реагування на насильство проти дітей з боку терористичних та насильницьких екстремістських груп, провів серію опитувань серед неповнолітніх в Іраку. Проект STRIVE Juvenile, що має назву «CHILD RECRUITMENT, EXPLOITATION AND REINTEGRATION IN INDONESIA, IRAQ AND NIGERIA TARGETED BY TERRORISTS», зосередився на зборі даних щодо вербування, експлуатації та реінтеграції дітей, які постраждали від діяльності терористичних груп [10].

Результати дослідження свідчать про те, що соціально-економічна маргіналізація, психологічна травматизація та пошук ідентичності виступають ключовими факторами, що зумовлюють вразливість неповнолітніх до вербування терористичними організаціями. Зокрема, неповнолітні, які проживають в умовах бідності, соціальної ізоляції або зазнають насильства, демонструють підвищений ризик залучення до терористичних угруповань. Відсутність перспектив здобуття освіти та працевлаштування формує відчуття безвиході, яке експлуатується терористичними організаціями шляхом пропонування «альтернативних шляхів» самореалізації. Психологічні травми, спричинені втратою близьких осіб або переживанням гніву, сприяють сприйнятливості неповнолітніх до радикальних ідеологій, які надають пояснення та виправдання насильству. Крім того, підлітки, які прагнуть ідентифікації та приналежності, можуть бути залучені до груп, що пропонують бінарну опозицію «свої-чужі», забезпечуючи чітке визначення соціальних меж [11].

Цифрові технології, зокрема інтернет та соціальні мережі, набули статусу ключових інструментів у процесі вербування неповнолітніх до терористичних організацій. Використовуючи онлайн-платформи, терористичні угруповання активно поширюють пропагандистські матеріали, встановлюють контакти з потенційними рекрутами та здійснюють психологічні маніпуляції. Створення привабливих наративів, що героїзують учасників та мучеників, за допомогою візуальних та текстових засобів, сприяє формуванню позитивного іміджу терористичної діяльності серед молоді. Неповнолітні, які проводять значну частину часу в онлайн-середовищі, особливо ті, що відчують соціальну ізоляцію в реальному житті, стають надзвичайно вразливими до такого впливу [12].

Залучення неповнолітніх до терористичних організацій має деструктивні наслідки для їхнього фізичного та психічного здоров'я. Вони зазнають експлуатації, насильства та жорстокого поводження, що призводить до руйнування їхнього майбутнього та ускладнює процес реінтеграції в суспільство. Ефективна боротьба з цим явищем вимагає комплексного підходу, що включає вирішення соціально-економічних проблем, протидію радикалізації, обмеження поширення пропаганди та надання всебічної підтримки жертвам. Ключовим аспектом є посилення міжнародного співробітництва та забезпечення захисту прав дітей.

Таким чином, дослідження підтверджує, що вербування неповнолітніх терористичними організаціями є складним феноменом, зумовленим взаємодією соціально-економічних, психологічних та ідеологічних факторів.

Висновок. Дослідження підтверджує складність та багатогранність феномену залучення неповнолітніх до терористичної діяльності, що вимагає комплексного підходу. Цифрова глобалізація та гібридна війна в Україні загострюють проблему, роблячи неповнолітніх особливо вразливими до вербування. Ключовими факторами є соціально-економічна маргіналізація, психологічні травми та пошук ідентичності, а цифрові технології є потужним інструментом вербування. Необхідні комплексні заходи, що включають міжнародне співробітництво, посилення правових механізмів, інформаційно-роз'яснювальну роботу та програми реабілітації. Подальші дослідження повинні зосередитися на аналізі механізмів вербування та розробці ефективних стратегій протидії, зокрема, в контексті сучасних викликів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 року №638-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003, № 25, ст. 180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15>
2. Європейський антитерористичний центр. URL: <https://www.europol.europa.eu/>
3. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 27, ст. 382. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>
5. СБУ та Нацполіція встановили 497 осіб, які вчиняли підпали авто ЗСУ та готували теракти з вибухівкою поблизу будівель ТЦК. URL: <https://ukrpohliad.org/news/sbu-ta-naczpolicziya-vstanovyly-497-osib-yaki-vchynyaly-pidpaly-avto-zsu-ta-gotuvaly-terakty-z-vybuhyvkoyu-poblyzu-budivel-tczk.html>
6. Цюприк І. В. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з терористичною діяльністю: теорія і практика: монографія. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2019. 499 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2016_2_21
7. Ярош О. І. Вплив соціально-економічних факторів на злочинність в європейських країнах : бакалавр. диплом. робота : 051, Економіка / Ярош Олександра Ігорівна ; наук. керівник Піскунова О. В. ; КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, Навч.-наук. ін-т «Ін-т інформ. технологій в економіці», Каф. матем. моделювання та статистики. – Київ, 2023. – 55 с. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/44361>
8. Савчук М. В. Криміналістична характеристика осіб, які вчиняють терористичні акти з використанням вибухових пристроїв. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2018. № 889. С. 144–147 URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/feb/15612/24.pdf>
9. Соколов О.В. Залучення неповнолітніх осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій: постановка проблеми: монографія. Київ: Київський регіональний центр Національної академії правових наук України, 2022. 167 с. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/299/264>
10. United Nations Office on Drugs and Crime. «Child Recruitment, Exploitation and Reintegration in Indonesia, Iraq and Nigeria Targeted by Terrorists.» *UNODC*, 2023. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/STRIVEReports/Child_recruitment_exploitation_and_reintegration_in_Indonesia_Iraq_and_Nigeria_pp_web.pdf
11. Amnesty International, Legacy of Terror: Yezidi Child Survivors of ISIS”, Index No. MDE 14/2759/2020, Amnesty International, 30 July 2020, p. 13. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/mde14/2759/2020/en/>
12. Human Rights Watch, “‘Everyone Must Confess’: Abuses Against Children Suspected of ISIS Affiliation in Iraq”, 16 March, 2019, p. 10. URL: https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/iraq0319_web_1.pdf

